

meksizin li ulak, osmanlıca'da *-meden* ulağının yararına olarak gittikçe yerini bırakmaktadır.

Eski osmanlıca'da *-sizin* lâhikasına *سوزین* - yazılışıyla de raslanmaktadır.

Ml.: *bir şecere bostan-ı an-ı dık-mek-süzün* *bit-se hâsil ol-ma-z* A.U.E (Nâzhet-ül-eroah, s. 3) «si un arbre pousse sans que le jardinier y touche, (le plante, olacık, A.U.E). on n'en retire pas de fruits».

Lehçelerde *-in* li uzantısı almadan *-mek-siz* şekli de bulunuyor. (Mk. § 1419).

Ml.: *der aqap (در عقب) xasım-ın-ı sögle-t-mek-siz ilâm it-me-ye (hüküm vermeye* A.U.E) *iste-di* (Γεγοσάδης, II. s. 134, I. 13);

ancak telâşe-len-mek-siz cemiat-ın (cema'at-ın yerine) hazır-un-a çık-dı (Aynı eser, II. s. 142, I. 10) «sans perdre contenance, il se montra à l'assemblée».

-meden - *-madan* li ulak.

1349. *(مدن - veya مدن - مدن - مدن - مدن)* *-meden (-madan)* li ulak ki, *sev-me-den* misâlinde olduğu gibi vurgusu *-me* den evvelki hecede bulunur, ve şu suretlerde kullanılır:

1° Nefi «carenco» ulağı:

2° Zamao ulağı, ki «avant de..., avant que...» manalarını bildirir (§ 1418); Mk. yukarıda *-meksizin* li ulak için buna benzer bir mana gelişimini:

Biz burada bunun ancak birinci kavramıyla meşgul olacağız [1].

[1] Burada bahsi geçen mesele, alelâde *-me* li bir hades isminin mefulünah haletini almış olan meselâ şöyle şekilleri değildir:

gül-me-den bayıl-dı «il sa pâma de rîre»;

ben-i boğ-ul-ma-dan kurtar-dı «il m'a sauvé au moment où j'allais me noyer»;

oğu-yap yaz-ma-dân bir vakit hâli dur-ma-z «il ne cesse d'étudier».

Aradaki vurgulanma farkına dikkat. J. D.

gizlediği içindir ki, bunun karşılığı olan *-siz* de belki (*sı + z*) böyle yokluk manasını almış olarak hep o manada kullanılmış bulunuyor. Bk. *Orkhon* kitabeleri, Thomsen IE 13:

𐰽𐰺𐰍𐰏𐰤𐰰 : 𐰽𐰺𐰍𐰏𐰤𐰰 : 𐰽𐰺𐰍𐰏𐰤𐰰 : 𐰽𐰺𐰍𐰏𐰤𐰰 : 𐰽𐰺𐰍𐰏𐰤𐰰 : 𐰽𐰺𐰍𐰏𐰤𐰰 : 𐰽𐰺𐰍𐰏𐰤𐰰
G'NU'DUB SIMARISNAĞAK SIMARISLI P'LOB RÄ ZÜY İT'Y
milleti hakansızlaşmış ülkesizlenmiş olunca kişi yüz yedi

𐰽𐰺𐰍𐰏𐰤𐰰 : 𐰽𐰺𐰍𐰏𐰤𐰰 : 𐰽𐰺𐰍𐰏𐰤𐰰 : 𐰽𐰺𐰍𐰏𐰤𐰰 : 𐰽𐰺𐰍𐰏𐰤𐰰 : 𐰽𐰺𐰍𐰏𐰤𐰰 : 𐰽𐰺𐰍𐰏𐰤𐰰
S'IMN'GCI NÜSÜRÖT KRÜT G'NU'DUB S'IMDALUK S'IMDÄGNÜK
azad kılmış türesi üze türk milleti kullaşmış cariyelmiş

A.U.E

Buradaki Orhon yazısının son kelimesi başınaki *𐰽𐰺𐰍𐰏𐰤𐰰* şekli *𐰽𐰺𐰍𐰏𐰤𐰰* olacak. A.U.E

Ml.: *niçin (niçün) ban-a bak-madan cevap ver-iyor-sunuz* (HĀLİD ZİYĀ, *Aşk-ı memnū*, s. 97) «pourquoi répondez-vous sans me regarder?»;

yavaş-ça yaprak kım-ıl-da-t-madan yılan gibi dal-lar-a sar-ıl-dı-m (Let. *Nasr-ed-din hoca*, s. 148) «je m'attachai aux branches, doucement, sans faire bouger une feuille, comme un serpent»;

(ara-sı) çok g'eç-meden «avant peu; peu après» (Tanin no. 970; *Ahmed Rāsim* tarihinde. KEMAL BEY, I, 218; *Cevdet paşa tarihi* 3 üncü tabı' s. 238; mk. § 1347 ve 1348, -meyip ve -meksizin li şekillerie aynı ifade); yine mk. § 401, 2° alinea;

yemiş-ler-i soy-madan ye-r «il mange les fruits sans les peler»;

hiç bir-in-in burn-u kana-madan, selāmet bul-du şehir [1] (TANBŪRİ ARUTIN, s. 33; mk. *Aynı eser*, s. 24) «la ville retrouva sa tranquillité, sans effusion de sang».

Bu lâhikanın daha eski şekli -*medin* idi. Mk. § 1418, ihtar.

Ml.: *fırak-ı yâr-e sabr eyle visâl-i sermed ister-se-n* A.U.E «se tu veux pour toujours t'unir à l'aimée sache supporter patiemment la séparation,

ki zîrâ öl-medîn kimsê hayât-ı cāvidan bul,ma-z A.U.E (*Nevadir-ul-âsar* s. 54) «car personne n'optient, sans mourir, la vie éternelle»;

ol, iki-nūn (balığ-ile çekirge) ölū-sū bugazla-n-madîn helal-dir A.U.E (1426 yılı yazmaları, yap. 103) «le cadavre de ces deux (bêtes: le poisson et la sauterelle) peut être mangé sans qu'elles aient été égorgées».

-*medin* lâhikası XIX üncü asra kadar devam etmişti* (ki, Cevdet Paşa hâlâ kullanırdı). Bu osmanlıca'ya mahsus bir lâhika değildir. *Uigurica*, t. I.:

ol, yültüz tâbrâ-mâdin şük tar-di o yıldız, tepre-(n)-meden sessiz dur-du A.U.E (s. 6) «cette étoile s'arrêta sans plus bouger» [3].

nân sav âr-mâ-z, sav âr-mâdin y(i)mâ âr-mâz hiç (in) söz (ü) olmaz, söz olma-dan da olmaz A.U.E (s. 12) «il n'y a ni parole, ni absence de parole» [4].

[1] Bu cümle devrik «inverse» bir nesirle yazılmıştır. A.U.E.

[2] Metinde harekelidir. A.U.E.

[3] D. L. T, I, 281 *şük (tar)* sakit, sessiz (dur); Tonyukuk, : şüg bk. Turcica, C. 8.

: 𐰃𐰆𐰇𐰈 : 𐰉𐰊 : 𐰋𐰌 : 𐰍𐰎𐰏𐰐𐰑𐰒 : 𐰓𐰔𐰕 : 𐰖𐰗𐰘𐰙
ZİMİTRĀ GÜŞ ZİB İTRĀ GĀT KUĞU ĀRGĀT ZİMİGAY

idik sessiz biz idi gibi cin etrafda düşmanımız
A.U.E

[3] Bizim anladığımız üzere ibareye verdiğimiz tercüme, müellifin fransızca ile ifade ettiği gibi olmayacağını gösteriyor. A.U.E

[4] Fransızca'da bu, meselâ (kelime kelime) şöyle olmalı idi.

(un) rien ne devient pas (le sujet de) la parole, et sans la parole on ne s'arange pas. A.U.E

Mk. *Agni eser* : *korğ-madın* (s. 41) *art-madın* (s. 27).
Esasen bizzat *-me-den* şekli de epiy eskidir. XV inci asır başından beri metinlerde görünür.

Ml. : [1] *اکا عشق کورمدن* [1] *g'ör-meden añ-a 'aşk (ışık?) getür-miş* A.U.E
(VAMBERY, *Alt Osm.*, s. 48, l. 17) *cil en devint amoureuse, sans (i) avoir vu*;

بو قولام
ÇELEBI, *Mevlud*, beyit 178 «mon oreille en est devenue amoureuse, par simple oui-dire» (proprement : «sans voir»).

Bu lâhikanın en eski şekli, Orkhon kitabelerinde kaydedildiği üzere, (*al-matın*) [2] *-mätin* dir. Yine mk. *bil-mätin* «sans savoir» (*Uigurica* I, s. 9).

Bu şeklin aslı menşei hakkındaki izahlar bir takım mübahasa ve münakaşalara yol açmıştır:

Thomsen'le Bang (*Toung. Pao*, 1898, s. 136) bunu *-tin* li bir ulak olarak görüyorlar (ve oamanlıca'nın *-medin -meden* li ulağına yaklaşıyorlar). Radloff (*Alt. Inschr. Neue Folge*, s. 94 ve 95) bunun menfi bir taban üzerine *-t* ile *-mā-t* suretinde kurulmuş fiilden türeme bir isim olup, sonuna aletlik *-in* lâhikası katılmakla *mā-t-in* suretinde vücut bulduğunu ileri sürüyor. Melioranski (*Mem. de la Soc. d'arch. russe* XII, s. 91), menfi fiilden *-t* ile türeme isim diye bir şey tanımamakta olduğu itirazıyla bu fikri cezh ediyor.

(Bizzat Radloff'un yanlış olarak *-mādin*, N. F., s. 94 lâhikasıyla karıştırdığı) *-mā-y-in*, *-mek-siz-in* ve bilhassa lehçelik bir lâhika olan *-mā-yiş-in* (bk. daha ileriye) gibi öteki nefi ulaklarıyla yapılan kıyaslama, (bizce) *-in* li bir lâhika kabul eden faraziyenin tamamen lehindedir. Bir de mk. § 1418, ihtar. Sonra *-mā-t* li şekillerin var olmayışından çıkarılan itiraz ise sabit ve varid değildir. *-[ä]t* li veya *-[i]t* li lâhika çok erkenden yaşayış-dan kalmış [3] bulunuyor; fakat asıl mümeyyiz vasfı menfilik olan bir ulak şeklinin menfi

[1,1,1] Metinde bu arap harfli kelimeler harekelidir. A.U.E

[2] *Inschr. de l'Orkhon*, IS9 :

⋈ ⋈ ⋈ ⋈ ⋈ : ⋈ ⋈ ⋈ ⋈ ⋈ : ⋈ ⋈ ⋈ ⋈ ⋈ : ⋈ ⋈ ⋈ ⋈ ⋈ : ⋈ ⋈ ⋈ ⋈ ⋈ : ⋈ ⋈ ⋈ ⋈ ⋈

NITAMLA NIBAS 'GN'AGAK SIMDAGI NÜGÜ N'GN'GADNA

almadan rizasını haklarının(.) muhalif davranmış (olan) için (senin) o gibilerin(.)

⋈ ⋈ ⋈ ⋈ ⋈ : ⋈ ⋈ ⋈ ⋈ ⋈

G'DRAB UYAS RIY

A.U.E

gittiler sayklayarak toprak

[3] *Kitüb-ı-Korğud* da bir alay misaller var ki, bunlarda *-[e]t* veya *-[i]t* lâhikası «filan hadese uğramaya mahsus» manalı olup (ki bu mana yarı meçhullük ve muhtemel-lik bildirir, mk. *-gü*, *-(y)esi* ve *-(y)ccek* lâhikalarının manasını, § 1343, 2°) *fiilden türeme isimcil* şekil değerindedir, (yani sadece bir türeme lâhikası değildir).

سوق صولم سکا ایجت اولون . . . تارلا تاولا شهباز اولم سکا بیئت اولون قطار قطار دولم سکا
souvuk souvuk (savak?) su-lar-ım sañ-a iç-it ol-sın . . . taola taola shebaz اولون بوکات اولون

tabanlarla varlığını muhafaza etmiş olmasına hiç bir mani yoktur. Nasıl ki *gür lâhikası* (§ 1343, 9°), yaşamaktan kalmış olmakla beraber ona da menfi tabanlarla beraber rastlanmaktadır: *doyma-gur* doymaz «insatiable»; *دوغور* [1] (P. de C. bk.), bir de mk. § 743.

Bununla beraber şurası muhakkaktır ki, türkçe'de bunu söyleyen zate *-den (-dın)* lâhikâsından bir mesulünanî sonucu imiş gibi bir duygu gelmektedir, ve bazan *-me-den* yerine *-mek-den* (azerce'de ise *-me-miş-den*) şekline rastlanmaktadır.

Ml. : *کم ایتمکن دوغوری سوله من kem kûm et-mek-den doğru-yu sogle-ye-me-z* (TEKE ZÂDE M. SAİD *Durub-ı emsâl-i türkiyye* s. 279) «il ne peut dire la vérité sans bredouilleries».

اما سز ایله کورمه مشدن اره کیدوسکنز ama siz eyle (ele') gör-memişden er-e ged-er-siniz (HACİBEKOF, *Arşın maî al-an*, s. 17) ama siz öyle görmeden kocaya gidersiniz. A.U.E «mais vous consentez à vous marier sans avoir vu (votre futur)».

[1] Bu kelimeye çagatay lügatinde rastlamadık yalnız: *تینماغور tin-ma-gur* «dinmez, kararsız, aramsız» kelimesi var. A.U.E

at-lar-im san-a bin-it ol-sun ... katar katar deve-ler-im san-a yükle-t ol-sun A.U.E s. 93; «quo mes eaux fraîches te servent à boire (*san-a iç-it ol-sun*), que mes troupeaux de chevaux semblables à des faucons te servent de monture (*bin-it*), que mes trains (files) de chameaux te servent de bêtes de somme (*yük-le-t*)»;

قره قاری طاغردن اشار اولسه اگه تمالی سنک اوغلاک اشوت ورسون قانلو قانلو صولردن کیچر اولسه کیت ورسون *qara qar-ı dag-lar-dan aş-ar ol-sa Allâh-u ta'âlâ sen-ün ogl-uñ-a aş-ut olr-sün kan-lu kan-lu su-lar-dan giç-er ol-sa g'eç-it vtr-sün* A.U.E (s. 41) «s'il franchit (*aş-ar ol-sa*) les montagnes toutes couvertes de neige, que Dieu ouvre à ton fils des cols faciles à passer (*aş-ut*) s'il traverse des rivières ensonglantées, que (Dieu) lui donne un gué facile (*g'eç-it*)».

Mk. aynı *-[i]t* li kelimeleri havi misâlleri, s. 11, l. 4; s. 18, l. 3 aşağıdan; s. 19, l. 4 ve l. 5 aşağıdan; s. 33 son satır.

Şuna dikkat edilmeli ki, *t* konsonu kendi ardınca bir vokal olduğu zamanki durumda çınlak *d* oluyor. *بیندم bin-id-im* gibi.

Bu itibarla biz aynı eserde şu kelimelerin böyle okunmasını teklif ediyoruz.

S, 56, l. 8 de aşağıdan (*اجرم yerine*) *یچ-ید-یم iç-id-im*, l. 5 de aşağıdan (müellif tarafından daha önce *بیندم* suretinde tashih edilmiş olan *بیندم* yerine *بیندم bin-id-im*).

Metinde yanlış olarak *ییلادم* ve *یوکادم* suretinde tashih edilen l. 11 de (aşağıdan) *ییلادم*, ve l. 2 de (aşağıdan) *یوکادم* kelimeleri metindeki asılları gibi muhafaza edilecek; s. 57, l. 5 te *کوجوم* okunan kelime yorin *گۆچ-ü-d-üm* okunacak ki, böylece aynı sıradan daha iki kelimemiz oluyor: *yay-la-t* yaylayacak, yazı geçirecek yer «endroit pour passer l'été» ve *göç-üt* göç ediş «migration».

Türeme lâhikası olarak kullanılan aynı morfem için bk. § 371, *t* lâhikası. Yine mk. Gr. alt. § 40; mk. RADLOFF, *Alt. Inschr. Neue Folge*, s. 95 «*kor-k-ud* korkulacak şey» (*kor-uk-* «avoir peur»); *öl-üt* (öldürecek şey) veba «peste», *min-it (bin-it)* binecek şey, *giç-it, suğ-at* suvaracak yer, yalâk «abreuvoir», (mk. *suğ-ar-mak*).

Karaman lehçesinde: veba manasında (*öl-üt*'ün manadağı olarak) *öl-et* (ὁ λοιμός

Fakat yine şu da gerçek ki, bir hades isminin (§ 711) sonucu sayılmak lâzım gelen *-me* lâhikası, vurgu yerinden de anlaşılacağı üzere bir menfi lâhikası hissini vermektedir (mk. § 594).

Bir de şunu ilâve edelim ki, *-in* lâhikasının yerini *-tın* lâhikası aldığını gösteren misaller vardır. Nettekim önceleniş «priorité» lâhikası :

-gaç veya *-gaç-ın* (altayca *-gaj-ın*) veya *gaç-tın* (Gr. alt. s. 65 — 66; = osmanlıca *-(g)ince* (§ 1384) de böyledir.

Hasılı fikrimizce her iki faraziyenin de gerçek olan cihetleri vardır, ve bir *-mâ-t-ın* şekli vaktiyle yaşamıştır. Fakat bu şekil erkenden *-mâ-din* şekliyle iltibas etmiş bulunuyor ki, bunun bahsi 1418 ve 1419 uncu bentlerde geçmektedir. [1]

Γ, I, 174 ve II, 115), *ag-ıt* yas «pleurs» (mk. *ağla-mağ* «pleurer», aynı yer I, 169, 170) ve *ķuba-t* kaba «gros, grossier», I, 199, 228, II, 23). Mk. *ķuba-r-mağ* kabarmak «se gonfler, s'euorgueillir» (II, 10, 13, 23) gibi kelimeler vardır.

Mk. osmanlıca *ķa-ba* ve *ķabar-mağ*. Mk. şu türemeleri: *oñ-at* eyi, salih, «bon» (eski osmanlıca'da) *oñar-mağ* ıslah etmek «corriger» *oñ-mağ* işi rast gitmek, memur ve rahatlı olmak «prospérer»; *sav-at* (*suv-at* yerine) yalak, suvaracak yer «abrevoir» *suv-ar-mağ* (mk. yukarıki); *ķuba yüz-lüg* A.U.E) (*Baber-Name* Beveridge yazmaları, yaprak 6 v°, son satır) kaba suratlı «au gros visage» ki, (PAVET DE GOURTELLE, s. 12) rengin benizli «au teint coloré» nin yerine tercüme edilmelidir. Mk. *qoba* (Koca) RADLOFF, II, 657. J.D.

[1] Bizim bu lâhika(lar) hakkındaki düşüncelerimiz bir az değişiktir:

Lehçemizdeki *-madan* lâhikası ikisi müsbet, biri menfi olmak üzere ayrı ayrı manalarla kullanılır.

1° müsbet a): *-ma-dan* ki, tahfifi mastar alâmeti olan *-ma* dan sonra mefulünanah edatı alan *-dan* getirilmekle yapılır: *-ma+dan* (ki vurgu bunda *-dan* dadır):

ķardeşim gezme-den (= *mek-den*) *geldi* («gezme» müsbet mastarının mefulünanah baleti);

Müsbet b): *-madan* yine tahfifi mastar alâmeti olan *-ma* nın sonuna *-dan* ve ardınca «evvel, önce» kelimelerinden biri getirilerek yapılmış bir ulak mahiyetindedir ki bu, «evvel, önce» kelimeleri atılıb taktir edilmek suretiyle kullanılır:

evi g'ez-me-den bir şey diyemem (= *gezmeden evvel*). Görülüyor ki bu ulak *gezme-ten evvel* manasında olduğu için ondaki *-me* menfi alâmeti değil, mastar alâmetidir. Böyle olduğu halde sanki menfi alâmeti iniş gibi vurgu ondan evvelki fiil köküne belki haksız olarak geçmiş bulunuyor. Ancak şu var ki, bunda asli cümlelerin fiili yapılmak için daha önce mastarın bildirdiği hadesin yapılması şart olduğu ve bu ise henüz yapılmamış halde bulunduğu cihetle olacak ki, burada menfilik manası onun aslı cümle fiiline göre olan durumundan çıkmış bulunuyor, ve buna aldanılarak mastar *-me* si menfi sayılıp vurgu ondan evvelki heceye (= fiil köküne) veriliyor.

2° menfi *-madan*: Bunun eski şekli olan *-ma-tın*'a gelince:

Bu b. 1) de olduğu gibi, asli cümlelerin fiiline göre olan mana durumu yüzünden arızı bir surette vücutte gelmiş bir menfiligi değil, sadece kendi yapılarından doğan bir menfi manasını taşıyor. Şu halde asıl menfi unsuru yine kendi içindedir, demektir. Acaba bunda gördüğümüz *-ma* o menfi unsuru mu? bize hayır; çünkü biz bunu da yine mastar

(LEHCELİK) - MEYİŞİN LÂHİKASI.

1350. Karaman lehçesinde *-mekşizin*'le manadağ bir *-meyişin* lâhikası var ki, bunun yapılışı şöyle olacak: *-me + (y)is* (§ 856) + *in*. Biz bunun ancak *ol-mak* masdarından yapılma misâllerine rastlamış bulunuyoruz [1].

Ml. : *ay-lik muhabbet-i temiz-lik ol-mayışın ol-ma-z* (ó Γεγοσηάθη, I, s. 57);
«point d'amour du bien sans [qu'il y ait amour de la] propriété»;

Yalnız kahraman-lık firâset ve fazilet ol-mayışın, helâs ed-e-me-z (Agnî eser, s. 87) «le courage seul sans l'intelligence et la vertu, n'est pas secourable».

[1] Öyle görünüyor ki (*-me* lâhikasını almayan) müşhet fiil tabanları üzerine kurulmuş bir *-iş-in*'li ulak lâhikası izleri bulunmaktadır.

Ml. : *هم بارش کیلش ایچشین دوستنه دوست بولوب دوستنه دوست بولوب دوستلوق ایچشدی hem bar-ış kil-iş it-iş-in dost-un-a dost bol-ub duşman-ın-a duş-man bol-ub dost-luq it-iş-di* hem gidiş geliş ediş-de dostuna (karşı) dost olup, düşmanına (karşı) düşman olup başkalarile (öyle) dostluk etti. A.O.E (BEREZINE, *Bibl. vost. hist.* II, s. 4; Boris Godunof'u medih yolunda sözler, XVII inci asır Kazan tatarcasıyle metin).

Biz bu şekle ait başka bir misâl bilmeyoruz; buradaki bozuk bir metin işi olmasın... J. D.

Bozuk metin işi olmasa gerek. Çünkü leçemizde de *-iş* li masdar sonuna *-in* aletlik lâhikası getirilerek yapılan böyle bir misâl var *dön-üş-ün biz-e gel = dönüşte*... A.O.E

edatı olarak görüyoruz, ve bunun teşkil ettiği mastara da menfi manasını verenin *-ti* olduğunu, ardınca gelen *-n* nin ise aletlik manasına bir lâhika olarak ona katıldığını sanıyoruz. Bunda da vurgunun *ti-n* da olması lâzım gelirken yine *-ma* mastar edatından evvelki hecede (= fiil kökünde) oluşunu, asıl *-tin* daki unutulmuş menfi manasının bu *-ma* da bulunduğuna hissine düşülmüş olmasına atfediyoruz.

ti (*tiy* =) a gelince, bu (D. L. T, II. 235; III. 185) *tid'* (*tiy*) -*mak* = men' etmek, mani olmak, (bk. İbni Mübennâ *tiy-kuk* = müttakî, perhizkâr, el çeken *tiy. ik - mak*'dan) mastarının da kökü olup, sonuna aletlik lâhikası olan *-in* getirilmekle *tiy-in* = imtina ederek (mk. *di-yin*) durumunda bir ulak olmuştur ki, aşına aşına *ti-n* şeklini almış görünüyor. Şuhalde meselâ *alma-tın* kelimesi: *alma tiyin* yani alma(dan) geri durarak durumundadır; ve böylece birincisi ikincisinin mefulü rolünde iki kelimededen yapılmış demektir. Yine meselâ *kitabı alma-dan geldi* cümlesinde lehçemizin *alma-dan* ulağı da, bu eski *alma-tın* nın çeşididir ki, (almaktan geri durarak) manasıyla daha yukarıda bahsi seçen 1 numaralı (meselâ: *gezmeden evvel* manalı) dan ayrılmaktadır; yani bu (almadan evvel) değil, (almaksızın) manasındadır.

Bir de fikrimizce *dag* ve *d'ag* ve bunun çeşidi olan *deg* (ve lehçemizdeki: *de deg*) suretlerinde yine nefi manasıyla müstakil bir sıfat rolünde kullanılan kelime de bu *tiy in* çeşitleri olsa gerek. (D. L. T, III, 114) bunun için şöyle deniliyor:

«... Argu lehçesinde bu *لوس* (leyse: yok, olmaz A.O.E) manasında bir edattır ki, Argu'ya komşu olmak ve kolimeleri bir birine geçip karışmış bulunmak dolayısıyla Oğuzlar onlar-

1352. Bu şekiller içinde en çok kullanılanı bir çabıs *sev-er-k'en* siygasıdır. Son *sev-iyor-k'en* siygası yerine bazan da suretli «duratif» siyga olan *sevmek-de-y/iken* [1] kullanılır.

-iken morfemi -k'en suretinde kısaltılmış olduğu zaman bile, vokal akengi kanununa tabi olmaz; yalnız şu var ki, halkın konuşma dilinde ve taşra ağızlarında fiil ardcıl sınıftan ise [2] -k'en, -kan olur: *ok-ur -kan* = okurken «en lisant».

İHTAR. — Bu uluğun en eski şekli, *i- «être» fiilinin (§ 562, ihtar) eski şekli olan *er-mek (är-mäk)* fiilinde yapılmış *er-k'en* (veya *erg'en*? mk. § 1361) siygası idi.

[1] Araya giren (ve koşa «hiatus» dan sakınmaya yarayan, mk. § 116) y konsonu eski osmanlıca'da bazan yazıda görünüyordu:

Ml.: *بولر مزديکن* (aslında harekelidir. A.U.E) *bu-lar söz-de-(y)ik'en* «pendant qu'ils tenaient ces propos» (H. VAMBÉRY, *Alt. Osm.* s. 55, I, 2 aşağıdan; — Vambéry (s. 100) bu kelimeyi *مزديکن* «söz digen gibi *di-mek* fiilinden ve osmanlıca'da hiç olmayan bir siyga diye yanlış okuyub öyle kayd ediyor).

Bu y hadisesi yalnız *ik'en*'e mahsus değildir. *i- «être» fiilinin başka siygalarıyla da bulunmaktadır:

Ml.: *بولارك اولامى يمش* (harekelidir. A.U.E) *ba-lar-ın oba-sı-(y)ımış* (*Aynı eser* s. 39, I. 12);

قبليدين (aslında harekelidir. A.U.E) *kıbla(y)ı-dug-ın* (= *i-düg-in* ki = mef'ulün-bih: *i-diğ-in-i*, mk. § 560) [1426 yılı yazmaları, yap. 96; «le fait que c'est la direction de la prière» mk., *خيرلو يدغن* *hayır-lu(y)ı-dug-ın* (yap. 153) hayırlı (idüğün) olduğun(u) A.U.E

قبلى يدغنه (harekelidir. A.U.E) *kıbla-sı (y)ı-dug-ın-a* (*Aynı eser*, yap. 96 v*) «kiblesi idüğün-e (= olduğuna): mef'ulün-ileyhli aynı ifade. J. D.

(y) hadisesi yalnız *i-mek* fiili ve türemelerine de mahsus değildir. İki vokal arası durumunda isimler, sıfatlar ve başkalarıyla da böyle olduğu yerler vardır: a -(y) İsmail, a (y) oğul = ayol, a (y) efendim, vs. A.U.E

[2] Giese tarafından Konya vilâyetinde derlenen metinlerde -ken (-kan) le beraber daha iki şekil görünmektedir ki, bunların biri kısaltık -ke (ka), öteki uzantılı ken-e (kan-a) dır:

ara-r-kana ararken «en cherchant» (s. 23, I. 9 aşağıdan);

eyle-ş-ir-kene eğlenirken, geç kalırken «en s'attardant» (s. 26, son satır);

ged-er-kene giderken «en partant»; *dur-ar-kana* (ayakta) dururken «en se tenant, debout» (s. 46), *uç-ar-kana* uçarken «en s'envolant», vs;

gid-er-ke giderken (s. 39), *gez-er-ke* gezirken *geç-er-ke* geçerken (s. 40);

silah at-ar-lar-kan silâh atarlarken (s. 44). Mk. § 1343, haşiyeler, sonda J.D.

Ml. : استار ایرکان انکزدآ [3] بر اون کادی *istü-r ir-k'ân anğ-sız-da(n) bir ün g'el-di* A.U.E (Houtsma tarafından neçr edilmiş : Z. D. M. G., t. 43, s. 80, 1232 deki selçukî türk şiiri) «pendant qu'il cherchait, une voix se fit entendre dans un puits [3]».

tam-ı üz-â oļ-tur-ur ār-kân an-ça yiyļa-mış ār-di kim kōz-in-iñ-yaş-ı nāvđān-tın aķ-ar ār-di (Tezk. Evl. s. 42, l. 13) «assis sur son toit, il (Hassan Basri) pleurait si abondamment que les larmes de ses yeux coulaient par la gouttière».

1353. *Mürekkep ulağın bildirdiği manalar.* — bu ulak yapıldığı müddet içinde gerek aslı hadesin de yapıldığı bağlaşıklık talî bir hadesi ve gerek aslı hadesin zıddı olan talî bir hadesi bildirir.

Biz burada bu iki durumu birbirini ardınca mütalea edeceğiz.

1° *Durum.* — aslı hades, mürekkep ulakla bildirilen ve kendisine bağlaşıklık olan hadesin yapıldığı müddet içinde yapılmış olur. O zaman mes'ele bir zaman durumu ile katmerleşen bir hâl durumu'ndan ibaret demektir. Talî hadeste herhangi bir müddet'in var olması gerekir, ve bu ise süremli olur.

İki nev'e ayrılır:

a. Ulağın faili aslı hades failiyle bir olur. O zaman aldığı mana ile (hâl ve tarz durumu bildiren) -(y)erek li «en -ant, tandis que...» ulağına yaklaşır.

Ml. : امام بيله او قورکن یا کيلير *imam bile oķu-r-k'en* (okumak halinde A.U.E) *yan-ıļ-ır* (Atasözü) «l'imam lui-même se trompe, en lisant»;

سود ایچرکن آغزی باندی، بوغوردی اوڤله وور *süd iç-er-k'en* (içme halinde A.U.E) *ağz-ı yan-dı yo(ğ)urd-u üfle-yor* (Atasözü) «en buvant du lait (chaud) il s'est brûlé la bouche; (maintenant) il souffle sur le lait caillé».

1354. — b Ulağın müstakil bir faili olur. (Böyle bir halde fransızca'ya şu tabirlerle çevrilir: «lorsque..., tandis que..., pendant que...»)

Ml. : اکی کیشی لاقیردی ایدرکی اوچنچی سن اوله *iki kişi laķırdı ed-er-k'en*

[3] Bu kelime انکسزدآ *anğsızdan* (yani = ansızın, birdenbire) «soudainement» olacak; fransızca'daki «kuyu içinde» demek olan «dans un puits» kelimeleri metinde yoktur. A.U.E

ũç-ũn-cũ sen olma «tandis que (lorsque) deux personnes parlent toi ne te mets pas en tiers» ;

sen g'el-ir-ken, ben gid-iyor-du-m (söylence) «je m'apprétais à partir quand tu arrivais» ;

kebab piş-er-k'en uyu-mak cā'iz değil «pendant que le rôti cuit, il n'est pas permis de dormir ; il ne faut pas s'endormir sur le rôti» ;

Bihter Behlul-e sofa-da, eldiven-ler-in-i tağ-ar-k'en tesadũf et-di (HĀLID ZİYĀ 'Aşk-ı Memnu' s. 359) «Bihter (nom de femme) rencontra dans le vestibule Behloul (nom d'homme) qui mettait ses gants» (mot à mot) «tandis qu'il mettait ses gants» ;

hırsız-ı bu kapı-dan çık-ar-k'en gör-müş-ler «on a vu le voleur sortir par cette porte (tandis qu'il sortait)».

hırsız-ı kelimesi aslı fiilin ta üst yanına getirilirse aynı cümlemin manası şöyle olur : «en sortant par cette porte, ils ont vu le voleur».

İHTAR. — Ulağın (müstakil) faili nekro (=fransızca «on») olabilir.

MI. : *şimdi gid-er-iz galnız dersane-yi boş-al-t-ır-ken bekle-r-iz* (HĀLID ZİYĀ, 'Aşk-ı Memnu', s. 115) «nous irons tout de suite. Nous attendrons seulement qu'on ait enlevé (vidé) les meubles de la salle d'étude» ;

paqlava eyi şey-dir. — Nere-den bil-ir-siñ? — Gümruk-çü-nüñ ev-in-de ye-r i-ken kardaş-ım pencre-den g'ör-müş «le baklava (gâteau) est une bonne chose. — Comment le sais-tu? — Mon frère l'a vu manger en regardant par la fenêtre du douanier» (mot à mot : «pendant qu'(on) en mangeait...») [BONELLI], *Locuzioni proverbiali del tarco volgare. Kel, Szemle, I. 320* ;

hamam peştamal-ı gibi gir-er-k'en tut-un-ul-ur çık-ar-k'en b(i)rak-ıl-ır (söylence) «(c'est) comme un peignoir (un pagne de bain), on le met en entrant, on l'abandonne en sortant».

Bu ifade tarzı halk fransızcası olan şu «on paye en servant (= au moment où l'on sert)» le mukayese edile.

1355. Aslı hades talî hadese manaca zıd olur. O zaman mes'ele *zıddiyet* «contraste» fikriyle katmerleşmiş bir hal durumundan ibaret bulunur. (Fransızca muadilleri : «tandis que... bien que...»)

Fail hakkında bunda da aynı fark gözetilir.

a. Fail, aslî ve tali iki hades için de müşterek olabilir.

Ml.: هر کون مکتبه دوام ایدرکن بوکون کیده مدم *her gûn mekteb-e devam ea-er-k'en bu gûn gid-e-me-di-m* «bien que j'aïlle tous les jours à l'école, aujourd'hui je n'ai pu m'y rendre»;

انسان قوه جسمانيه سيله بيوجله برطاشى برندن قالدیره ماز ايکن قواى معنويه سى سايه سنده کره زمين يد ائتدارنده بر بازيمه انقلاب ايتش *insan kuvve-i cismā-ntıye-si-ile bŷyŷcek bir taş-ı yer-in-den kal-dır-a-ma z i-k'en kuvā-yı ma'neviyye-si sāye-sin-de kŷre-'i zemīn-i yed-i iktidār-in-da bir bāziçe-'i inqilāb et-miş* (KEMAL BEY, *Osman-manlı tārīh-i*, s. 17) «bien qu'il ne puisse avec sa force physique déplacer une pierre un peu grosse, grâce à ses facultés intellectuelles l'homme a fait que le globe terrestre est comme le jouet d'un jeu de péripéties, dans sa main puissante».

b. Fail, müstakil olur.

Ml.: کويک آخچه چيئاماز ايکن کدى چيئيلير *k'öpek ağac-a çık-a-ma-z i-k'en kedi çık-a-bil-ir* «tandis que le chien ne peut grimper à un arbre, le chat peut le faire».

1356. Muhtelif fiilcil şekiller üzerine kurulu olan mürekkep ulak kendiliğinden, muhtelif zaman veya *manzara* «aspect» nuanslarını ifade edebilir. (Mk. § 811 ve aşağısı) bu nuanslar muadil karmaşık fiillerde olanların aynıdır. Bununla beraber *-er ik'en* li (müzari temeli) siyga, çok kullanılmak neticesi olarak hususî kavramından sıyrılmış kalıyor; ifade ettiği mefhumları asli siygadan ödünç alıyor ve bu bakımdan basit ulaklarla aynı payede bulunuyor.

1357. Müzari temesiyle kurulmuş mürekkep ulak dışında öteki mürekkep ulakları kullanışına şurada bir kaç misâl veriyoruz.

-miş ik'en li ulak:

سلطان عثمان غازی آت صبرنده تختگاه یاغش ايکن فتح قسطنطينيه يى متعاقب دبدبه واحتشام فوق الاماده *sultan 'Osman gŷzi at sirt-in-da tahtgāh yap-mış iken feth-i Konstanti-nyge-yi mŷte'akıb debdebe ve ihtişam fawk-al-'āde art-dı* (AĦMET RĀSİM); «tandis que le Sultan Osman (le Victorieux) avait pour tout trône le dos de son cheval, le luxe et la pompe augmentèrent extraordinairement, après la prise de Constantinople»;

وقتا که سوریه لیلر مصره داخل اولدیلر، دعوتله معاونته کلشکن دشمن سورنده معامله کوودیلر *vaktā-ki Sŷrye-li-ter Mısr-a dāhil ol-du-lar da'vet-le mu'avenet-e gel-mış-k'en dŷşman sŷretin-de mu'āmele gör-dŷ-ler* (KEMAL BEY) «lorsque les Syriens entrèrent en Egypte, bien qu'ils y fussent venus à l'appel (des habitants et) pour les secourir ils furent traités en ennemis».

İHTAR. — *-miş ik'en* li ulak, aslı hadese zıd olan bir hadesi bildirir. Ve çünkü hadesi maziye nakli ettiği cihetle böylesinde zamaadağlık ve bağlaşıklık mes'alesi olamaz. [1]

-(y)ecek ik'en li ulak :

بزرگوار بود که من نصیحت و راجه ایکن سکا پادشیری؟ *biz yap-ı-p-da sen nasihat ver-ecek ik'en sañ-a yakış-ır mı?* «est-il convenable que tu commettes (des actions que) tu devrais être le premier à nous empêcher d'accomplir» (mot à mot : «tandis que, nous (lea) faisant, tu devrais donner admonition, (ces actes) te conviennent-ils ?» [2].

-yor iken li ulak : [3]

mek-de iken li ulak :

چلی سلطان محمد، دولته اسکی نظام وانتظامی ویرمه عزم شاهانه سیله اوغراشقدن ایکن ۸۲۴ ده ادرنه ده *Çelebi Sultan Mehmet, devlet-e eski nizâm-û intizâm-in-i ver-mek vefât eyle-miş-dir* (AHMET RASİM) «le sultan Tchelebi Mehmet (1^{er}) mourut en 824 (= 1421) à Andrinople, tandis qu'il se consacrait à la tâche auguste de rendre à l' Empire son ancien ôclat».

1358. Mürekkep ulağın faili cemi halinde ise cemi alâmeti olan *-(ler)* bazan teme ile yardımcı *(i)k'en* arasına girer. [4]

Ml. : *serp bey-ler-i kop-ar-lar-k'en Mertç-de boğ-ul-du-lar* (AHMED RASİM) «les princes serbes en fuyant se noyèrent dans le Maritsa» ;

[1] Müellif bunun zıddıktan başka manada da kullanıldığını düşünmüyor :

Ml. : *stra-sı gel-miş-k'en şu-nu-da söyle-ye-yim ; meyva-lar-a daha olma-mış-k'en ham ham ye-di-ler ;*

böyle büyük bir para eline geç-miş-k'en bari borç-lar-ın-ı öde-se..

btbir-lerin-i bu kadar hırpa-la-mış-k'en nasıl ol-muş da evlen-miş-ler? A.U.E

[2] Menfili misâl :

Siz on-un yüz-ün-e bir daha bak-ma-yacak ik'en nasıl oldu da barış-dı-nız. A.U.E

[3] Müellif burada bunu almayor ve tabii misâl de vermeyor :

Anne-m daha uyu-yor-ken ben soğaq-a fırla-dı-m.. ben henüz bir şey bil-me-yor-ken hoca-m ban-a ne-ler öğret-miş-di.. A.U.E

[4] Bu yalnız buna mahsus bir iş değildir; ve bizce *-ler* lâhikasının araya girmesi gibi mes'ele de yoktur. Çünkü esas, müfret gaiplere olduğu gibi cem'i gaiplere de *-ken* lâhikası katılmasından ibarettir :

Müfret gaibde

gel	}	-ir	} + (i)ken
		-miş	
		-ecek	
		-iyor	

Cem'i gaibde

gel	}	-ir-ler	} + (i)ken A.U.E
		-miş-ler	
		-ecek-ler	
		-iyor-lar	

pādi- şāh-ın dāşman-ı ūmāl-i fāsīdāne-ye dūş-mūş-ler iken ilhām-ı rabbānī ile hūlgū-ı ar-ı meydan-a çık-mış-dır (MURAD BEY) «tandis que les ennemis du Sultan avaient conçu des espoirs coupables, leurs pensées secrètes furent dévoilées par l'intercession divine».

-ler'in araya girişi, mef'ulünfih lâhikasından sonra bile mūmkün oluyor. [1] (Mk. § 1183).

Ml. : *çocuk-lar ok-un arka sıra koş-mak-ta-lar iken* (RADLOFF, *Prob.* III. [Kunos], s. 229, son satır) «tandis que les enfants couraient après la flèche»;

vālide-si İstanbul-da mah-dūm-a Pāris'deki dilbaz 'ālem-ler-in-de orsa boca pūyān ol-mak-da-lar iken... (HÜSEİN RAHMI, *Metres* s. 111) «pendant que la mère (mot à mot: sa mère, bk. § 237) et le fils naviguaient toutes voiles ouvertes (proprement: de bordée en bordée) dans les délices de la vie, l'une à Constantinople l'autre à Paris».

Aynı hadise bir isimden sonra gelmiş *iken*'de de olabiliyor. [1]

Ml. : *daha vapur-da-lar iken on-lar-ın Yazıcı-lar-a çık-acak-lar-ın-ı ben ne bil-e-yim?* (*Aynı eser* s. 552) «comment pouvais-je deviner, pendant qu'elles étaient encore sur le bateau, qu'elles allaient monter au quartier des écrivains publics?»

1359. (*de-mek* «dire» fiilinden olan) *de-r-k'en* ulaşı, yukarıda *di-ye* (bk. § 1339) hakkında gösterilmiş olulara benzer bir mana oluşmasına oğramıştır.

Ml. : *kaş yap-a-yım de-r-k'en göz çık-ar-ır* (*Atasözü*) «en disant: «que je te fasse (peigne) les sourcils», (elle) vous crève le yeux»;

köpek-den sak-ın-a-yım de-r ik'en ayağ-ı bir çamur-lu çukur-a git-di (MURAD BEY) «tandis qu'il cherchait à éviter le chien (mot à mot: tandis qu'il disait: que j'évite le chien), son pied donna dans un trou fangeux».

de-r-ken deki *de-mek* manası, öyle zayıflamış olabiliyor ki bu ifade, bir kelâmın başında (bu sırada, bunun üzerine, işler bu halde *iken*, «à ce moment, là-dessus, sur ces entrefaites») manalarını veren zarflık bir tabir gibi bol bol kullanılıyor.

Ml. : *de-r-ken bu zat vefāt et-miş* (FAİK REŞAD, *Küll. Let.*, s. 230; mk. *Aynı eser*, s. 177 ve 272) «sur ces entrefaites, ce personnage mourut».

[1,1] (Gelmekte *iken*, koşmakta *iken*) gibi teşkilleri, (evde *iken*, vapurda *iken*) gibi teşekküllerin aynı olmak gerektir. Nasıl ki *gelmekte*, *evde*, *vapurda* (im, sin, dir, iz, sizin, [dir]ler) suretindeki tasrifler de aynı mahiyettedir. Yalnız müfret gaibli (gelmekte *iken*, evde *iken*) teşekkülleri, (gelmek halinde *iken*, ev içinde *iken*) manalarına müsaait ise *de*, *cem'i* gaibli (gelmektedirler *iken*, evdedirler *iken*) yerinde olan (gelmektedirler *iken*, ev deler *iken*) gibi teşkillere müsaait değildi. Bunlar örneksenim, «analogie» yoluyla yapılmış gibi görünüyor. A.U.E

بيلكىنك براسى برىكى ايله آرقباش اولوب اوتومه برده كوزلر كن بركون قوجه بر اووده سومز قاليرلر. شوراسى بوراسى ديركن بر آدم بويندن دويمه بر چوبان قوروسى بولورلر. نلسه ايكيسيده آشاغى اينوب اوجه بو ايجرلر سوكره چيغق استرلر بوردلو چيله مازلر ديركن حياو تيلكى بر قورنازلق دوشونورك... *tilki-nin bir-i-si bir k'eçt ile arkadaş ol-up öte-de bert-de g'ez-er-ler-k'en bir gün koca bir ova-da su-suz kal-ır-lar. Şura-sı bura-sı de-r-k'en* [1] *bir adam boy-un-dan derin-ce bir çoban kayu-su bul-ur-lar. Nasıl-sa iki-si-de aşağı in-ip eyi-ce su iç-er-ler. Sonra çık-mak iste-r-ler. Bir türlü çık-a-ma-z-lar. Derk'en 'ayyar tilki bir kurnaz-lık düşün-erek...* (RIFAT BEY) *«un renard et une chèvre devinrent camarades. Tandis qu'ils se promenaient de ci de là, ils eurent un jour soif dans une grande plaine. Tandis qu'ils cherchaient de l'eau (mot à mot: disaient: par ici, par là), ils trouvèrent un puits de berger un peu plus profond que la taille d'un homme. De manière ou d'une autre, tous les deux descendirent et burent de l'eau à satiété. Ensuite ils voulurent sortir. Ils ne purent le faire en aucune façon. Là-dessus, le fourbe renard méditant une ruse...».*

Bu ibarede *derk'en* ulaşının iki bariz vasıflı kullanışı geçmektedir; burada *gez-er-ler-ken* siygasına da dikkat edile..

1360. *İk'en siygası üzerine mülahazalar.* — Cevher fiilinin bu siygası öteki lehçelerde *är-kän* (§ 1352, ihtar) *ä-kän*, *t-kän* hatta *är-kin* (*är-gin?*) ve *är-ki* (*är-gi*) [bk. daha öteerde § 1361, 3*] suretlerinde görülüyor.

Osmanlıca'da olduğu gibi bu, *kâh* bir basit fiil (= imek, olmak, «être» fiili), *kâh* bir yardımcı fiildir; şu fark ile ki Osmanlıca'da o, ulak vazifesine muhtaş kalmıştır.

Öteki türk lehçelerinde basit fiil olarak, kendindeki *-ken* (*-kän* § 701) lâhika-sına has olan bütün kullanışlar onda da bulunur, yani:

a. Alem (hades ismi) olarak kullanış.

[1] Bazan bu ifadeye tekrarlı *ha* nidesi da katılır. (§ 1023 ve aşağısı).

Mk. *ha şura-sı ha bura-sı de-r-ken saray-ı bul-ur* (GIESE, *Ant. türk.*, s. 22) «à force de chercher, il trouve le palais».

Mk. *bir aşağı bir yukarı der-k'en* «en descendant et en montant, en se promenant de long en large».

Ml.: *herif de eşeğ-e bin-ip bir aşağı bir yukarı de-r-ken bir-den-bir-e göx ön-ün-den kayb ol-ur* A.U.E (FAİK REŞAD, *Küll. Let.*, s. 553) «quant à l'individu, il monte sur l'âne, fait un ou deux tours puis tout à coup disparaît de la vue».

Aşağıki ibarede de buna benzer bir misâl vardır; fakat bundaki *derk'en* siygası, kısmen kendi fiili mahiyetini halâ muhafaza etmiş bulunuyor:

Ml.: *ipek-çi-yi içeri-ye al-ır-lar, şun-a bağ-a-lım, bun-a bağ-a-lım de-r-k'en akşam ol-ur* (RADLOFF, *Prob. VIII* [Kunos], s. 194, l. 11 aşağıdan) «telles firent entrer le marchand d'étoffes de soie et se mirent à regarder celles-ci, tant et si bien que le soir arriva (mot à mot: tandis qu'elles disaient: regardons ceci, regardons cela, le soir arriva)». J. D.

MI.: *kim ākân-im-ni kimsâ-nâ ayt-ma* kim idiğ-im (olduğ-um) u kimseye söyleme. A.U.E (RADLOFF, *Prob. VII. Kırım lehçesi*, s. 45, I. 3) «no dis à personne qui je suis (mot à mot: ne dis à personne mon fait d'être qui)».

Bu hades ismi kendine elverişli lâhikalar alarak, bu defa ulaklık tabir hizmetini de görebiliyordu :

MI.: *mân on üç yaş-ın-da ākân-dâ* (mefulünfib) (*Aynı eser* s. 12, I. 10 — 11) «lorsque j'avais treize ans».

b. Sıfat (ortac) olarak kullanış.

MI.: *anaw (hâlâ) tirik ākân Xırsız-nı çık-ar-dı on-dan* (*Aynı eser*, s. 14, I. 14) o vakte kadar sağ (diri) olan hırsız çıkardı oradan A.U.E «il en fit sortir le voleur qui était (encore) vivant».

Bu kavram öteki lehçelerde de rastlanılan ulak rolündeki kullanışa, en yakın görünüyor.

MI.: *yat-ur ākân kapu kaç-ı-l-dı* (*Aynı eser*, s. 19, I. 19) «pendant qu'il était couché, on frappa à la porte»;

رأيت حال اتيته *oļ kel-ür är-kân kör-dü-m* A.U.E (Div. L. T. I. 99, *اركن* (*ärkân* veya *ärgün?*) = *حالة كذا*) [yani: ... halinde: A.U.E] «je (l')ai vu venir» (mot à mot: tandis qu'il venait). [1]

ikân kelimesi, bilindiği gibi, Osmanlıca'nın zaman bakımından ikizli bir kavramı olan *miş-im* siygasıyla (§ 556) manadaş olmak üzere, şüphelik «dubitatif» bir manayı havi şahıslı bir siyga olarak da kullanılır. (mk. MELİQRANSKI, *Gr. kirg.*, II, s. 57, § 23 ihtar). Bu siyga Yarkand lehçesinde (RAQUETTE, *Eastern Türki*, lesson XXXI, 5) [2] şu suretle tasrif edilir :

ikân-mân, ikân-sân, ikân.

ikân-mıx, ikân-sız, ikân-lür.

MI.: *burun waqıt-ta bir fuqarâ var ākân* evel zamanda bir fakare vardı. A.U.E «il y avait dans l'ancien temps un pauvre» RADLOFF, *söylenen eser*, s. 18, I. 10);

bir yaqşı şî ākân dâ-p on-u iç-ür bir güzel şey diye onu içer A.U.E (*Aynı eser*, s. 11, I. 6 aşağıdan) «croyant que c'était quelque chose de bon, il en but»;

bir çoñ padişâ bar ikân bir azametli padişah var idi A.U.E «ily avait un grand roi» (*Aynı eser*, VI, Tarançı lehçesi, s. 86, I. 8) «il y avait un grand roi»;

şimal-ı-da egerçi burun şehir-lür bar ikân-dür A.U.E şimalinde her ne kadar evvelceden şehirler vardır (*Bâbir-Nâme*, Beveridge yazmaları, ysp. 1, I. 5) «au Nord, bien qu'il y eut anciennement des villes» :

[1] Bu misaldeki bütün arap harfli kelimeler motinde hareketlidir. A.U.E

[2] *ikân* siygası esasen *miş* siygasıya: *ikân mişmân* suretinde birleşebilir (RAQUETTE, *adı geçen eser*, lesson XXXI, 7; Raquette, şüphelik «dubitatif» yerine «presumptive form» yani zan, ihtimal siygası tabirini kullanıyor) J. D.